

Є. М. Андрущак,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6691-9747>
Я. Б. Дропа,
д. е. н., професор,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2385-8205>
О. М. Луцик,
аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8682-9140>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.2.88

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ye. Andruschak,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Money Circulation and Credit,
Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine
Ya. Dropa,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance, Money Circulation and Credit, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine
O. Lutsyk,
Postgraduate student of the Department of Finance, Money Circulation and Credit,
Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine

FEATURES OF CREDIT RISK'S MANAGEMENT OF BANKS IN MODERN CONDITIONS

У статті проаналізовано підходи українських вчених до визначення економічної сутності кредитної політики, охарактеризовано її особливості, головні цілі і завдання. Зазначено, що сьогодні не існує розробленої універсальної кредитної політики, яка б була придатною для реалізації у будь-якому вітчизняному банку, тому кожна фінансова установа формує власну політику, яка буде відображати її очікування щодо динаміки рівня фінансових ризиків.

Визначено ключову мету кредитної політики банківської установи як створення якісного аналітичного підходу до менеджменту кредитних ризиків на підставі аналізу динаміки структури позикового портфеля. Досліджено природу кредитного ризику банків та висвітлено його сутність як ймовірність неповернення упродовж визначеного періоду часу основної заборгованості й відсотків за позицією, яка була надана фінансовою установою та підтверджена відповідною угодою. Систематизовано чинники, які сприяють появі кредитного ризику у розрізі внутрішніх і зовнішніх джерел. Виокремлено два рівні кредитного ризику: перший стосується конкретного кредитного договору, другий — кредитного портфеля загалом.

Окреслено заходи, які необхідно реалізувати у процесі управління кредитними ризиками банків, оскільки вони покликані знижувати невизначеність упродовж надання позик клієнтам; подано способи захисту депозитних установ від потенційного кредитного ризику з розподілом на внутрішні і зовнішні.

Охарактеризовано головні етапи управління кредитними ризиками банків, які охоплюють: ідентифікацію, кількісне і якісне оцінювання, планування, лімітування, створення системи процедур, спрямованих на підтримку запланованого рівня ризику.

Розкрито особливості проведення кредитної політики українськими банками упродовж дії воєнного стану в країні, досліджено вплив війни на рівень позикових ризиків вітчизняних банківських установ, оцінено роль центрального банку у стабілізації вітчизняного банківського сектору загалом. Проаналізовано якість кредитного портфеля банків України у довоєнний період та починаючи з лютого 2022 року. Сформуовано рекомендації щодо зниження кредитних ризиків вітчизняних банківських установ.

The article analyzes the approaches of Ukrainian scientists to the definition of the economic essence of credit policy, characterizes its features, main goals and tasks. It is noted that today there is no developed universal credit policy that would be suitable for implementation in any domestic bank, therefore each financial institution forms its own policy that will reflect its expectations regarding the dynamics of the level of financial risks.

The key goal of the banking institution's credit policy is defined as the creation of a qualitative analytical approach to credit risk management based on the analysis of the dynamics of the loan portfolio structure. The nature of banks' credit risk was investigated and its essence was highlighted as the probability of non-return within a certain period of time of the principal debt and interest on the loan, which was provided by a financial institution and confirmed by the relevant agreement. Factors that contribute to the appearance of credit risk in terms of internal and external sources are systematized. Two levels of credit risk are distinguished: the first refers to a specific credit agreement, the second to the credit portfolio in general.

The measures that must be implemented in the process of credit risk management of banks are outlined, as they are intended to reduce uncertainty during the provision of loans to clients; Methods of protection of depository institutions from potential credit risk are presented, divided into internal and external.

The main stages of bank credit risk management are characterized, which include: identification, quantitative and qualitative assessment, planning, limiting, creating a system of procedures aimed at maintaining the planned level of risk.

The features of the credit policy of Ukrainian banks during the period of martial law in the country are revealed, the impact of the war on the level of credit risks of domestic banking institutions is investigated, the role of the central bank in the stabilization of the domestic banking sector in general is assessed. The quality of the loan portfolio of Ukrainian banks in the pre-war period and starting from February 2022 was analyzed. Recommendations on reducing credit risks of domestic banking institutions have been formulated.

Ключові слова: кредит, кредитна політика, кредитний портфель, кредитні ризики, управління кредитними ризиками, банківські установи, національна економіка.

Key words: credit, credit policy, credit portfolio, credit risks, credit risk management, banking institutions, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Починаючи зі здобуття Україною незалежності, вітчизняна банківська система розвивалася досить нерівномірно під впливом низки внутрішніх та глобальних чинників, світових криз тощо. Проте в останнє десятиліття вона досягла чималих успіхів в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, а банківські установи почали пропонувати українцям низку послуг, які за своєю якістю інколи перевищували їхній рівень у провідних країнах світу. Поряд з цим у функціонуванні вітчизняного банківського сектору постійно залишалася низка проблем, однією з яких є недостатня участь фінансових установ у забезпеченні інвестиційного розвитку країни за допомогою кредитування.

Українські банки завжди пропонували широкий спектр кредитних продуктів, проте вони, зазвичай, були короткотерміновими, оскільки нестабільність макроекономічного середовища та низька ефективність діяльності суб'єктів господарювання суттєво нарощували кредитні ризики. З початком пандемії Ковід-19 вітчизняна банківська сфера зіштовхнулася з новими викликами та на "відмінно" з ними впоралася, оскільки карантинні обмеження сприяли освоєнню інноваційних дистанційних цифрових технологій і пропозиції нових кредитних продуктів. Банки змогли завдяки регулюванню НБУ наростити капітал та зробити відповідний запас фінансової міцності.

Початок повномасштабної війни у 2022 році змусив банки переглянути свою кредитну політику та внести відповідні корективи в управління кредитними ризиками, оскільки багато суб'єктів господарювання знизили свою результативність, опинилися під окупацією, втра-

тили виробничий потенціал або змушені були змінити територію ведення діяльності. Така ситуація сприяла погіршенню якості кредитного портфеля банків та викликала потребу в удосконаленні механізму управління кредитними ризиками у відповідності до умов господарювання, які створив воєнний стан в країні.

Сьогодні в умовах поступового наближення нашої держави до перемоги настає усвідомлення визначальної ролі банківського кредитування у відбудові національної економіки, оскільки за його допомогою міжнародні партнери зможуть стимулювати відновлення вітчизняного господарського сектору шляхом надання пільгових інвестиційних позик. Зазначене вище обґрунтовує необхідність проведення наукових досліджень у напрямі удосконалення системи управління кредитними ризиком українських банків у відповідності до викликів сьогодення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Висвітленню проблем управління кредитними ризиками українських банків та пошуку напрямів їх мінімізації присвятили свої праці такі вітчизняні науковці і практики: Н. Антіпова [1], І. Гуцал [2], Ж. Довгань [3], В. Здражевський [6], М. Крупка [5], А. Колесникова [10], Г. Морозова [6], Н. Пайтра [5], О. Петрук [6], А. Сорока [10] та інші.

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних вчених, вважаємо за необхідне врахувати, що сьогодні українська банківська система функціонує в особливо жорстких кризових умовах воєнного стану, а це породжує потребу виявлення способів вирішення нових проблем, які стосуються удосконалення методів аналізу кредитного ризику, побудови інноваційного механізму управління ним на практиці, пошуку напрямів зниження кредитного ризику в умовах війни тощо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є пошук напрямів удосконалення управління кредитними ризиками банків України в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою ведення результативної фінансової діяльності банківські установи розробляють та реалізують власну кредитну політику, котра є головним інструментом, що уможливує зниження фінансових ризиків у банківській сфері. Застосування ключових параметрів кредитної політики дає змогу банку сформувати портфель наданих кредитів, структура якого сприятиме виконанню поставлених завдань та досягненню визначених цілей, зокрема: проведенню безперервного моніторингу за рівнем ризиків, динамікою фінансових результатів та ведення діяльності у відповідності до чинних нормативно-правових актів у банківському секторі.

Проведення ефективної діяльності щодо кредитування суб'єктів господарювання і населення у кризових умовах сьогодення потребує формування адекватної поміркованої позикової політики. Така політика відіграє важливе значення у діяльності будь-якої банківської ус-

танови, оскільки створює передумови, формує алгоритми і принципи процесу кредитування, який має супроводжуватися посиленням контролем на усіх стадіях. Ключовим завданням кредитної політики депозитної установи є побудова дієвого механізму контролю за рівнем кредитних ризиків та виявлення головних напрямів його зниження з метою запобігання можливим збиткам у майбутньому у разі настання несприятливих подій.

Сьогодні у науковій літературі немає універсального визначення терміну "кредитна політика". Зокрема, представники Асоціації українських банків (АУБ) на своїй інтернет-сторінці тлумачать кредитну політику з погляду стратегії і тактики банківської установи у напрямі формування грошових засобів та використання їх на надання позик фізичним і юридичним особам на підставі принципів терміновості, поверненості, платності і забезпеченості [8]. Відомий вчений І. Гуцал визначає економічну сутність кредитної політики з погляду елементу комплексної політики банківської установи, яка покликана сприяти досягненню його довготермінових завдань і цілей, зокрема: забезпечення високого рівня фінансової стійкості, ліквідності, надійності і платоспроможності; впроваджується у життя за допомогою кредитного механізму і взаємопов'язана з оптимальною побудовою позикових відносин, формування кредитного менеджменту та механізму регулювання для виконання поставлених завдань [2, с. 15]. Досить цікавим є тлумачення економічного змісту кредитної політики Н. Антіпової, яка розглядає її з погляду складової філософії банківської діяльності, котра регламентує внутрішні алгоритми щодо кредитування, оформлення супроводжуючих документів, поточний контроль за динамікою кредитного портфеля, вирішення завдань у напрямі погашення проблемних позик, обґрунтування рівня відсоткових ставок тощо [1, с. 18].

Варто зазначити, що в сучасній науці і практиці не існує стандартної сформованої кредитної політики, котра б ідеально підходила для будь-якої банківської установи. З метою проведення ефективної діяльності на кредитному ринку банки формують власну політику, яка буде відображати їхні очікування щодо динаміки рівня фінансових ризиків. Існує нагальна потреба у формуванні власної політики кредитування та закладення її у стратегію функціонування банку в якості головного елементу, оскільки вона уможливить прогнозування, регулювання, моніторинг та оптимізацію співпраці між депозитною установою та її реальними та потенційними клієнтами і допоможе забезпечити зворотний потік фінансових ресурсів.

Головною метою позикової політики депозитної установи є створення якісного аналітичного підходу до менеджменту кредитних ризиків на підставі аналізу динаміки структури кредитного портфеля.

Ключовою умовою ефективного функціонування банку є проведення активних операцій, які, зазвичай, реалізують у вигляді надання позик клієнтам, що потребує дотримання головного принципу — поверненості (повернення кредиту у визначених у договорах обсягах та термінах). Його дотримання є основою успішної роботи депозитної корпорації. Сьогодні стає зрозумілим, що процедура оформлення будь-якого кредиту супроводжується відповідними ризиками, які пов'язані з його поверненням у зазначеному обсязі у визначені терміни.

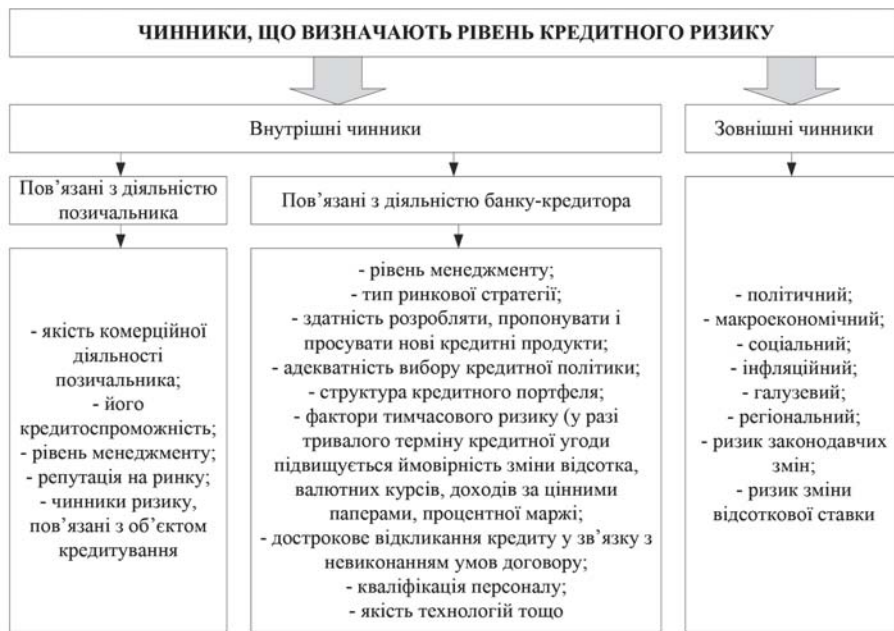

Рис. 1. Фактори, що визначають ступінь кредитного ризику банку

Джерело: [5].

Окрім цього можуть виникати ситуації, за яких позика буде визнана безнадійною або повертати її не буде кому унаслідок ліквідації юридичної особи. З цього погляду важливою ціллю банку є дослідження ймовірності виникнення ризиків у процесі кредитування та обґрунтування напрямів їх мінімізації з метою уникнення втрати унаслідок їх настання.

Зазначимо, що головним видом ризику у банківському секторі вважають кредитний, під яким розуміють ризик порушення клієнтом ключових параметрів позикової угоди, зокрема непогашення взятого кредиту (або його частини), порушення сплати нарахованих відсотків за обсягами та термінами.

Дослідження економічної природи кредитного ризику нині є актуальним як для позичальників, так і для кредиторів, оскільки обидві сторони унаслідок його настання можуть зазнати суттєвих збитків. Цей ризик займає головне місце у діяльності банківських установ, а ключовим чинником його появи є невчасна ідентифікація проблемних позик, нестача сформованих під цей вид заборгованості резервів та низька ефективність сформованої системи контролю за виданими кредитами. З огляду на зазначене, банківським установам необхідно побудувати дієвий механізм управління кредитним ризиком з метою генерування достатніх фінансових результатів, які стосуються кредитних операцій.

У сучасній фінансовій літературі сьогодні існує багато тлумачень сутності кредитного ризику, які між собою пов'язані, часом тотожні одне одному, а іноді вирізняються своєю унікальністю. Наприклад, відомий вчений В. Здражевський визначає його як ймовірне зниження фінансових результатів банків та можливість часткової втрати капіталу унаслідок нездатності клієнта погашати свої кредитні зобов'язання. Економіст О. Петрук тлумачить кредитний ризик з погляду певної вірогідності настання ситуації, за якої через деякий період часу вартість кредитних активів почне знижуватися за рахунок повного або часткового непогашення зобов'язань за

виданими банком позиками [6]. Національний стандарт "Фінансові інструменти" визначає кредитний ризик як можливість отримання збитків однією зі сторін договору щодо купівлі-продажу фінансових активів у результаті невиконання зобов'язань протилежною стороною такої угоди [7].

Загалом українські науковці тлумачать кредитний ризик як ймовірність неповернення упродовж визначеного періоду часу основної заборгованості й відсотків за позикою, яка була надана фінансовою установою та підтверджена відповідною угодою.

Сьогодні багато економістів при тлумаченні економічної сутності кредитного ризику використовують термін дефолт, тобто відсутність можливостей у позичальника дотримуватися умов

кредитного договору. Наслідком таких визначень є неврахування чинників, які провокують зростання кредитного ризику не з причини поганої платоспроможності клієнта, а у наслідок внутрішніх обставин, що посприяли виникненню негативних подій.

Необхідно зазначити, що позиковий ризик виникає унаслідок фінансових відносин між протилежними сторонами щодо перерозподілу фінансових ресурсів на підставі укладення кредитної угоди. Відповідно його вимірюють грошовими показниками, які характеризують вірогідність відхилення реальних результатів від запланованих (прогнозованих) у результаті появи негативних чинників внутрішньої і зовнішньої дії. Ці фактори можуть бути пов'язані з фінансовою установою та позичальниками (рис. 1).

Розкриваючи сутність кредитного ризику банківської установи, доцільно виокремити два його рівні: ризик, що стосується конкретного кредитного договору (вірогідність втрат унаслідок порушення умов позицальником за конкретним договором); ризик за кредитним портфелем загалом (сукупність ризиків за всіма укладеними договорами кредитування банком).

Ризик конкретного клієнта обумовлюється його платоспроможністю, і він характеризується з точки зору зовнішньої дії. Він не залежить від фінансової установи. Сукупний ризик за кредитним портфелем банку визначається його потенціалом адекватно й результативно організувати систему управління ним, тому його висвітлюють як ендегенний чинник. З урахуванням цього, для кожного виду ризиків застосовують спеціальні способи аналізу і підходи до управління, які визначаються низкою чинників: рівень зосередження кредитної активності фінансової установи в у конкретному виді діяльності, яка різко реагує на зміну економічної кон'юнктури в країні; велика частка позик, наданих сумнівним клієнтам; значне зосередження уваги банківської установи на недосліджених, інноваційних, специфічних секторах; постійне коригування складових політики креди-

Рис. 2. Інструменти захисту й зменшення ступеня кредитного ризику

Джерело: [5].

тування фінансової установи й формування портфеля фінансових інструментів; імплементація у діяльність значної чисельності інноваційних послуг упродовж невеликого терміну; недобросовісність клієнта банку; взяття у якості застави активів, котрі важко перетворюються на готівку або мають здатність швидко втрачати свою вартість (низьколіквідні активи).

Менеджмент кредитних ризиків реалізують за допомогою діагностування головних сфер банківської діяльності з метою зниження невизначеності у процесі надання позик, що супроводжується здійсненням таких заходів: підвищення кваліфікації працівників щодо обізнаності у бізнес-культурі та у сфері реалізації політики кредитування; аналіз і моніторинг динаміки параметрів кредитного портфеля банку; формування конкурентної ціни кредитних ресурсів, яка буде відображати середній рівень ризику на ринку; диверсифікація напрямів кредитної діяльності банківської установи у розрізі позичальників, видах економічної діяльності, формах і видах кредитування з метою мінімізації ризиків; аналіз кредитоспроможності клієнтів; визначення ліквідності та достатності активів, які будуть слугувати у якості забезпечення виконання кредитних зобов'язань; проведення страхування кредитних ризиків з метою їх зниження; визначення граничних обсягів надання кредитів відповідним видам позичальників з урахування результатів їх діяльності, перспектив розвитку, історії функціонування, вразливості до негативних чинників зовнішнього середовища тощо; формування резервів на випадок отримання збитків у результаті ведення кредитної діяльності у майбутньому; посилений моніторинг за погашенням проблемних кредитів та виявлення напрямів зниження ризиків неповернення за такими позиками.

Необхідно підкреслити, що менеджмент кредитних ризиків доцільно проводити на підставі політики креди-

тування, в основі якої лежить формування механізму виявлення чинників невизначеності, оцінки реального рівня ризику, оперативного контролю фінансового стану клієнтів та платоспроможності домогосподарств, моніторинг умов кредитних договорів з метою їх поліпшення.

Менеджмент кредитних ризиків фінансових установ має на озброєнні низку внутрішніх і зовнішніх методів, які висвітлені на рис. 2.

Зовнішні методи зменшення ризику кредитування характеризуються посиленою потребою розподілу ризику між усіма учасниками позикової угоди, тобто часткового його перенесення на треті сторони. Внутрішні методи містять у собі комплекс заходів щодо створення умов для повного і вчасного погашення виданих банком кредитів.

З-поміж описаних способів фінансові установи, зазвичай, застосовують такі: визначення кредитоспроможності боржника (головний запобіжний спосіб зменшення рівня ризику надання позик, який відрізняється унікальністю для кожного банку); моніторинг граничних розмірів позик, котрі варто надавати конкретному клієнту та у розрізі видів економічної діяльності з метою запобігання зосередження позикових ресурсів у невеликій кількості боржників; страхування ризиків непогашення позик за рахунок грошових засобів клієнта; мобілізація необхідного обсягу забезпечення позики за допомогою високоліквідних заставних активів, котрі виступатимуть гарантією її погашення у ситуації банкрутства; створення обов'язкових резервів за вимогою НБУ з урахуванням групи ризику для конкретного виду позики; постійний моніторинг за дотриманням умов кредитних договорів клієнтами та посилення співпраці з боржниками у ситуації протермінування, реструктуризації чи інших змін у позиковій угоді; підвищення відсоткової ставки за позикою з урахуванням рівня ризику за клієнтом.

Механізм менеджменту кредитних ризиків є головним елементом системи ризику-орієнтованого управління фінансовою установою й ґрунтується на ухваленій стратегії її розвитку. Зростання якості й результативності менеджменту позикових ризиків вимагає утворення визначеної сукупності ефективних інструментів, способів та методологічного забезпечення, поєднання котрих уможливить нагромадження у необхідному обсязі, актуальної достовірної фінансової інформації, яка допоможе ухвалювати правильні рішення у сфері ризик-менеджменту.

Ключові елементи механізму менеджменту банківських кредитних ризиків охоплюють: науково-обґрунтовану організацію банківського кредитування; ідентифікацію позик; менеджмент позикового портфеля (формування політики надання позик); адекватне формуван-

ня цін на пропоновані кредити; побудову системи формування інформації щодо управління кредитною діяльністю банку; запровадження обґрунтованих обмежень щодо розмірів надання кредитів визначеним клієнтам; окреслення заходів щодо відновлення протермінованої та проблемної заборгованості; налагодження безперервного моніторингу за кредитною діяльністю банку.

Дослідження економічного змісту управління ризиками у сфері кредитування потребує характеристики окремих стадій такого процесу. Загалом вітчизняні і зарубіжні дослідники виділяють низку стадій менеджменту кредитних ризиків, які висвітлені на рис. 3.

Виявлення позикового ризику визначають як процес усвідомлення реальних чи потенційних загроз, котрі можуть з'явитися упродовж ведення кредитної діяльності. Процедури виявлення ризиків необхідно реалізовувати постійно у розрізі окремих транзакцій, укладення угод та за усією сукупністю наданих кредитів.

На стадії виявлення ризиків кредитування виділяють низку елементів: усвідомлення невизначеності, якісна оцінка ризику, аналіз головних ознак ризику; дослідження окремих факторів, що вплинули на появу негативних подій, що можуть супроводжуватися втратами; оцінка сукупних ризиків, проведення комплексної їх оцінки, що уможливить формування загального уявлення про наслідки появи ризиків.

З метою виявлення ризиків у сфері кредитування необхідно застосовувати декілька способів, насамперед, аналітичні, статистичні, математичні, метод аналогій, оцінку альтернативних сценаріїв, концепції аналізу ризику, оцінка ризиків за критерієм чутливості тощо. Якщо стадія виявлення кредитного ризику допомагає його ідентифікувати до визначеного типу, то його аналіз охоплює розрахунок сили та величини його потенційних наслідків.

Економічний зміст стадії аналізу ризиків кредитування розкривається у розрахунку вірогідності і впливу ризикових подій й окреслення послідовності їхньої появи, величини і сили впливу зазначених чинників на прибутки конкретної банківської установи або всієї вітчизняної банківської системи. Систематизація способів аналізу ризиків банківського кредитування охоплює низку методів, зокрема: експертний, який полягає в аналізі якісних параметрів функціонування банку; статистичний, що містить систему фінансових показників та скоринги; комплексний, що включає різні рейтинги й інтегральні коефіцієнти, метод CAMPARY тощо.

Формування й імплементація способів управління позиковими ризиками за своїм економічним змістом є відображенням результативності здійснення стадій виявлення й аналізу зазначених ризиків. ця стадія перед-

Рис. 3. Послідовність менеджменту кредитних ризиків банківської установи

Джерело: [3, с. 382].

бачає ухвалення управлінських рішень й окреслення плану дій у напрямі ідентифікованих загроз.

Ключові дії у сфері менеджменту позикових ризиків охоплюють: а) розроблення політики виявлення, аналізу та контролю за ризиками, яка повинна включати заходи у сфері запобігання несприятливим подіям та уникнення негативних наслідків від їхньої появи; б) формування пропозицій, котрі визначають алгоритм підписання кредитних договорів й повинні окреслювати сукупність документів для подання заявки, оцінку кредитоспроможності клієнта, віднесення його до певного типу надійності у відповідності до позикової історії, контроль даних відділом безпеки банку й укладення позикової угоди; в) побудова власної системи кредитних обмежень (лімітів), які будуть сприяти диверсифікації сукупності наданих позик за часом, видами економічної діяльності, регіонами та низкою інших чинників. Доцільно регламентувати заборони у розрізі певних типів позик, які не узгоджуються із затвердженими стандартами кредитування; г) формування інформації щодо позикового ризику й застосування механізмів його аналізу (побудова комплексу якісних і кількісних параметрів з огляду на суттєві чинники ризику, розрахунок оптимальних і граничних параметрів у розрізі зазначених чинників загалом та за кожним зокрема, загальний аналіз кредитоспроможності усіх майбутніх клієнтів щодо отримання кредитів, затвердження стандартів щодо якості позик і виконання визначених контролюючими інституціями рекомендацій, групування виданих позик у відповідності до рівня ризику).

Способи, які варто застосовувати для зниження ризику кредитування, доцільно розмежувати на внутрішні і зовнішні. Перші охоплюють методи реалізації кредитних транзакцій, обмеження, формування резервів, формування додаткових інформаційних даних, поточний та довготерміновий контроль рівня ризиків. Останні використовують державні контролюючі інституції з метою регулювання макроекономічних ризиків або проведення їхнього страхування.

З початком повномасштабних бойових дій в Україні більшість вітчизняних банків запропонували своїм боржникам канікули щодо повернення отриманих кредитів.

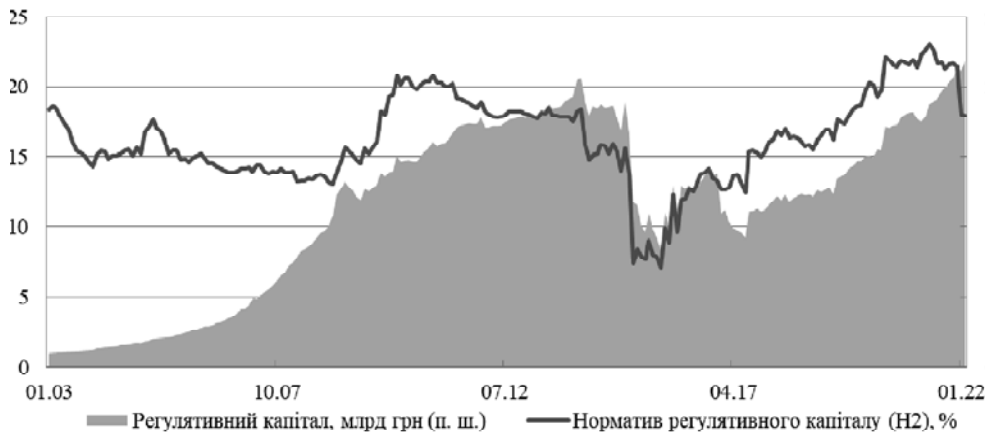

Рис. 4. Сукупний регулятивний капітал (РК) та норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) банків України

Джерело: [4].

У третьому кварталі 2022 року банківські установи почали проводити реструктуризацію позик й підраховувати збитки від кредитування, оскільки багато клієнтів суттєво погіршили свою платоспроможність або втратили здатність вести прибуткову діяльність. З огляду на такі події, Національний банк оновив вимоги до розрахунку кредитного ризику та до визначення кількості діб протермінування позик. Банки повинні аналізувати втрати від кредитної діяльності, вчасно та у повному обсязі висвітлювати вплив кризових явищ на стан фінансових активів.

Зазначимо, що у період війни банки мають реалізовувати оцінку фінансового стану клієнтів у розрізі великих позик і тих боржників, за якими виникали проблеми щодо їх погашення і сплати відсотків. В сучасних умовах не варто опиратися тільки на фінансову звітність за минулі роки (квартали). Зазвичай вона не відображає реальну динаміку та зміну особливостей ведення підприємницької діяльності. Оперативна фінансова звітність позичальників досить часто не знаходиться у вільному доступі, тому банківським установам буде важко її отримати. Окрім цього вітчизняне законодавство надає право підприємницьким структурам формувати поточну звітність вже після закінчення військових дій. Отже, для проведення аналізу фінансового стану позичальника, банківським установам доцільно взяти до уваги інформацію щодо: стану виду діяльності клієнта у ситуації повномасштабних військових дій; умов безпеки на території функціонування позичальника, припинення, перенесення чи втрати операційного потенціалу; величини поточних фінансових надходжень боржника у порівнянні з майбутніми сумами з обслуговування позики (для цього доцільно дослідити виписки про обіг грошових засобів на розрахункових рахунках); можливості клієнта використовувати урядові програми у сфері пільгового кредитування підприємницьких структур (малого і великого бізнесу) в умовах воєнного стану.

Вітчизняні банківські установи відзначалися перед війною високими резервами власних фінансових ресурсів, зокрема, показник середньозваженої достатності основного капіталу дорівнював 12 %, а регулятивного капіталу становив 18 %. Ці значення параметрів характеризують майже подвійне перевищення мінімальних вимог центрального банку. Такий рівень достатності

власних фінансових ресурсів засвідчив здатність банківської сфери до покриття позикового, валютного й операційного ризиків (рис. 4).

У передвоєнний період мінімально допустимий рівень також перевищувала якість елементів регулятивного капіталу. Вимоги центрального банку до його елементів є досить жорсткими, оскільки вони володіють високим потенціалом витримувати збитки. Запроваджене

суворе пруденційне відсіювання примусило депозитні установи проводити відрахування з регулятивних фінансових ресурсів у розмірі нарахованих надходжень, котрі банки можуть не отримати від клієнтів.

Водночас Національний банк стимулював певні банківські установи нагромаджувати регулятивні фінансові ресурси в обсягах, які перевищують мінімальні рекомендації, або реалізувати реструктуризацію балансу у випадку високого негативного реагування на кризові явища в економіці. Розроблений у 2021 році сценарій негативного розвитку подій у господарській системі не передбачав такого стрімкого спаду в економіці, хоча й містив у своїй основі песимістичні прогнози щодо появи ризиків, у тому числі й позикових. Підтвердженням цьому є проведення стрес-тесту у довоєнному 2021 році, котрий зробив припущення, що середні збитки перетнуть межу 15 % від сукупності наданих українськими банками позик, тому останні мали більше пів року для того, щоб наростити фінансову стійкість.

У 2022 році стійкість вітчизняного банківського сектору оцінено через реверсивне стрес-тестування, оскільки класичне стрес-тестування втрачає зміст в умовах глибокої кризи, коли безпосередньо в реальному житті реалізуються вкрай негативні макроекономічні сценарії. Тож для оцінки здатності банків поглинати збитки та залишатися платоспроможними у вкрай невизначених умовах використовується реверсивний стрес-тест та сценарний аналіз.

Реверсивний стрес-тест показує, яких максимальних втрат активів може зазнати банк, не стаючи неплатоспроможним. Найвагоміших втрат банки зазнають від реалізації кредитного ризику. Тож було оцінено максимальну частку кредитного портфеля, яку можуть втратити банки до того, як їхній основний капітал стане від'ємним. Такі оцінки було зроблено для двадцяти найбільших банків, які мають 89 % активів сектору, на основі звітності станом на 1 січня 2022 року. Горизонт реалізації негативного сценарію — 12 місяців.

Окрім умови про втрату частини кредитного портфеля, використовувалися ще такі припущення:

— пригнічений попит на банківські послуги через зниження економічної активності призведе до зменшення комісійних доходів на 15 %;

— процентний ризик не реалізується. Досі банкам вдавалося зберігати низьку вартість фондування, оскільки довіра вкладників до банків залишається високою, а фондування — стабільним. Надалі ставки за депозитами зростатимуть, проте припускається, що процентний спред із кредитними ставками зберігатиметься;

— через реалізацію операційних ризиків та інфляцію адміністративні витрати банків зростають на 20 %;

— валютний ризик не реалізується, оскільки банки мають майже збалансовану валютну позицію [4].

Припускається також, що банки з вищою якістю кредитного портфеля матимуть менші втрати за певного рівня загального скорочення працюючого портфеля. Технічно рівень втрат за корпоративними кредитами з гіршим класом якості може бути вищим (див. рис. 5). Для роздрібно-го кредитного портфеля такі припущення не робляться [4].

Стрес-тестування показує високу здатність банків поглинати збитки від кредитного ризику.

Результати реверсивного стрес-тестування свідчать, що основного капіталу найбільших банків достатньо, щоб покрити в середньому втрату 24,5% кредитного портфеля. За таких умов банки загалом збережуть додатний капітал, а понад половина з них — навіть позитивну операційну прибутковість. На індивідуальному рівні з двадцяти найбільших банків тринадцять зберезять додатний основний капітал, якщо сукупні втрати кредитного портфеля від кредитного ризику сягнуть майже 25% (рис. 6) [4].

Додатково до реверсивного стрес-тестування проведено сценарний аналіз. Було проаналізовано, як різні комбінації втрат корпоративних і роздрібних кредитів (від 15 % до 30 %) вплине на середньозважений показник достатності основного капіталу [9]. Результати наведено в матриці (див. рис. 7).

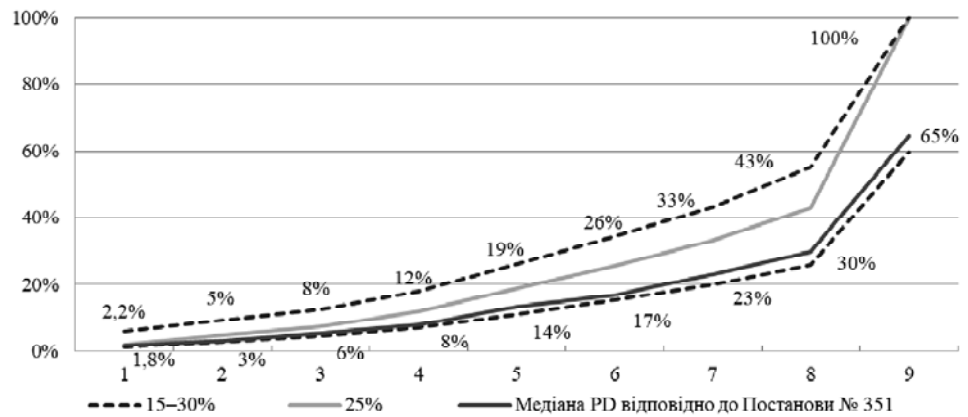

Рис. 5. Втрати працюючих кредитів залежно від класів корпоративних позичальників за різного рівня загальних кредитних втрат

Джерело: [4].

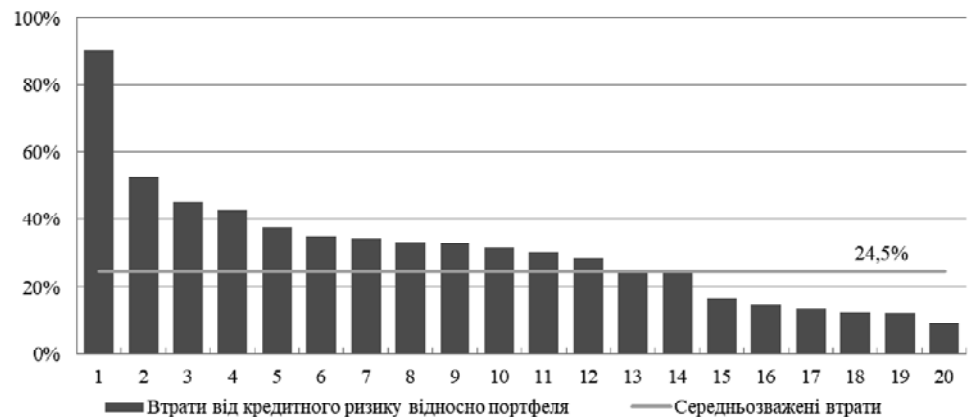

Рис. 6. Втрати через кредитний ризик, що найбільші банки можуть покрити за рахунок основного капіталу (включно з прибутками попередніх років)

Джерело: [4].

Загалом із двадцяти найбільших банків ті, що сукупно мають більше половини активів найбільшої двадцятки, показують достатню стійкість до втрати 30% кредитного портфеля. У цих банків добрі передумови для проходження кризи. Якщо до цієї частки додати ще частку державних банків, які "провалилися" за рівнем капіталу, проте мають безумовну підтримку держави, то можна стверджувати, що банки, які володіють 82 % ак-

Корпоративний	Роздрібний							
	15	17	19	21	23	25	27	29
15	7,8	7,4	7,1	6,7	6,4	6,0	5,6	5,2
17	6,7	6,3	5,9	5,5	5,1	4,7	4,3	3,9
19	5,5	5,1	4,7	4,3	3,9	3,5	3,1	2,6
21	4,2	3,8	3,4	3,0	2,6	2,2	1,7	1,3
23	3,0	2,6	2,1	1,7	1,3	0,8	0,4	0,0
25	1,7	1,2	0,8	0,4	-0,1	-0,5	-1,0	-1,4
27	0,3	-0,1	-0,5	-1,0	-1,5	-1,9	-2,4	-2,8
29	-1,0	-1,5	-1,9	-2,4	-2,9	-3,3	-3,8	-4,3

Рис. 7. Матриця середньозваженого нормативу достатності основного капіталу банків (НЗ) залежно від втрат від кредитного ризику

Джерело: [4].

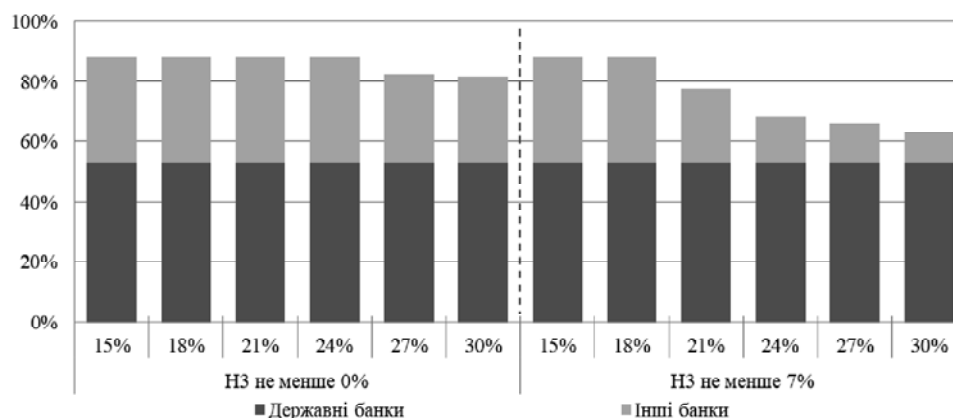

Рис. 8. Банки, що дотримуються нормативного значення нормативу Н3 у % від активів за умови різного рівня втрат від кредитного ризику

Джерело: [4].

тивів, мають достатню стійкість до такого вкрай песимістичного макроекономічного сценарію (рис. 8).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сьогодні українські банки у сфері управління кредитним ризиком мають діяти превентивно для усунення його наслідків, зокрема: вчасно реалізувати політику реструктуризації щодо наданих кредитів з метою збереження платоспроможності позичальників; зберігати такі розміри наданих позик, величину активів та обсяги діяльності, які дадуть змогу отримувати позитивні поточні фінансові результати; своєчасно й відповідно формувати резерви за рахунок активів, відносно яких простежувалося падіння якості й підвищення позикового ризику; нарощувати поточну ефективність за допомогою розширення застосування інструментів інтернет банкінгу, які дадуть змогу дистанційно працювати в режимі реального часу з низькими операційними витратами.

Література:

1. Антіпова Н. А. Вдосконалення ефективності кредитної політики банку як однієї з передумов конкурентоспроможності економіки // Вісник Національного технологічного університету "ХПІ". 2010. №8. С. 17—22.
2. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01. Київ: Київський національний економічний ун-т, 2004. 29 с.
3. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку. Підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2017. 512 с.
4. Звіт про фінансову стабільність Червень 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (дата звернення: 04.01.2024).
5. Крупка М. І., Андрущак Є. М., Пайтра Н. Г. та ін. Банківська система. Підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 556 с.
6. Морозова Г. С. Сутність та методи управління кредитним ризиком банку // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2014. №7. С. 343—353.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 134 "Фінансові інструменти". Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 18.05.2012 №568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-12#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

8. Офіційний сайт Асоціації банків України. URL: <https://aub.org.ua/> (дата звернення: 04.01.2024).

9. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 04.01.2024).

10. Сорока А. В., Колесникова А. Р. Кредитна політика банку як основа управління кредитним ризиком // Молодий вчений. 2017. № 4 (44). С. 769—772.

References:

1. Antipova, N. A. (2010), "Improving the effectiveness of the bank's credit policy as one of the prerequisites for the competitiveness of the economy", *Visnyk Natsional'noho tekhnolohichnoho universytetu "KHPI"*, Vol. 8, pp. 17—22.
2. Hutsal, I. S. (2004), "Effectiveness of the credit mechanism in the economy of Ukraine", Thesis Dr. Econ. Sciences, Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
3. Dovgan, Zh. M. (2017), *Management in the bank [Menedzhment u banku]*, Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.
4. National Bank of Ukraine (2022), "Report on financial stability June 2022", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (Accessed 04.01.2024).
5. Krupka, M. I., Andrushchak, E. M. and Paytra, N. G. (2013), "Banking system" [*Bankiv's'ka systema*], LNU imeni Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
6. Morozova, G. S. (2014), "Essence and methods of bank credit risk management", *Visnyk KHNAU. Seriya: Ekonomichni nauky*, Vol. 7, pp. 343—353.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "National regulation (standard) of accounting in the public sector 134 "Financial instruments", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-12#Text> (Accessed: 04 january 2023).
8. The official site of the Association of Banks of Ukraine (2023), available at: <https://aub.org.ua/> (Accessed: 04 january 2024).
9. The official site of the National Bank of Ukraine (2023), available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed: 04 january 2024).
10. Soroka, A. V. and Kolesnikova, A. R. (2017), "Credit policy of the bank as the basis of credit risk management", *Molodyy vchenyy*, Vol. 4 (44), pp. 769—772.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2024 р.